ĐẠI HỌC QUỐC GIA HCM TRƯỜNG ĐH KHOA HỌC TỰ NHIỀN

BÀI GIẢNG

Vật lý đại cương1

(CO VÀ NHIỆT)

HUÌNH TRÚC PHƯƠNG

Email: htphuong@hcmus.edu.vn

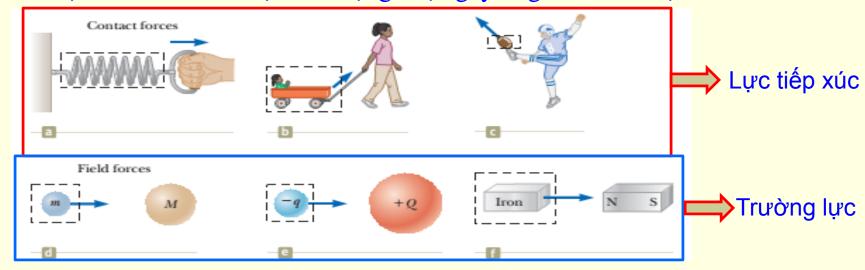
CHƯƠNG 2 ĐỘNG LỰC HỌC CHẤT ĐIỂM

- 2.1. Khái niệm về lực
- 2.2. Định luật thứ nhất của Newton
- 2.3. Quán tính và Khối lượng
- 2.4. Định luật thứ hai của Newton
- 2.5. Định luật thứ ba của Newton
- 2.6. Lực hấp dẫn và trọng lượng
- 2.7. Lực ma sát

2.1. Khái niệm về lực

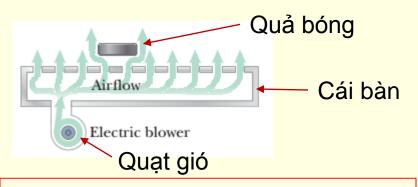
Lực là một khái niệm vật lý đặc trưng cho tác dụng của vật này lên vật khác, biểu hiện của nó **là** làm vật biến dạng hoặc gây ra gia tốc cho vật.

Lực là đại lượng có hướng, nên trong toán học nó được biểu diễn dưới dạng vector

Kí hiệu: \vec{F} Đơn vị: N (Newton)

2.2. Định luật thứ nhất của Newton – Hệ qui chiếu quán tính

Một vật sẽ giữ nguyên trạng thái đứng yên hoặc chuyển động thẳng dều nếu không có ngoại lực tác dụng lên vật hoặc các ngoại lực tác dụng lên vật cân bằng lấn nhau.

- Quả bóng sẽ đứng yên mãi nếu cái bàn đứng yên.
- ☐ Cái bàn đặt trên tàu lửa chuyển động với vận tốc không đổi thì thấy quả bóng vẫn đứng yên.
- Nếu tàu lửa được gia tốc thì bạn thấy quả bóng như thế nào?

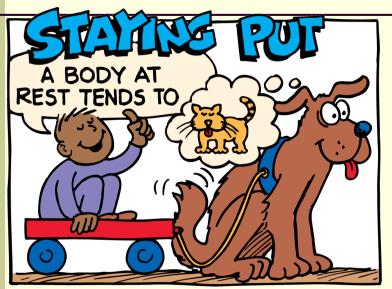
Quán tính

Quán tính là một tính chất của vật để cản trở sự thay đổi chuyển động

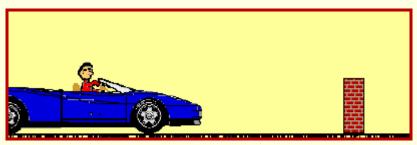
Định luật 1 của Newton cũng gọc là định luật quán tính

2.2. Định luật thứ nhất của Newton – Hệ qui chiếu quán tính

2.3. Quán tính và khối lượng

- ✓ Để hiểu quán tính, tưởng tượng rằng ta đang cố gắng di chuyển quả bóng bowling và quả bóng golf.
- ✓ Quả bóng nào cần lực mạnh hơn?
- ✓ Dĩ nhiên quả bowling cần lực mạnh hơn để di chuyển cùng vận tốc với quả golf.
- ✓ Quả bowling cũng cần lực mạnh hơn để dừng lại.
- ✓ Ta nói bowling có quán tính hơn golf
- ✓ Vật có quán tính càng lớn thì cần lực càng mạnh để làm thay đổi sự chuyển động của nó.

2.3. Quán tính và khối lượng

- Quán tính đến từ khối lượng
- Khối lượng là đại lượng đặc trưng của một vật có tác dụng cản trở sự thay đổi chuyển động của vật
- Thực nghiệm chứng minh rằng: với cùng 1 lực tác dụng, vật có khối lượng càng lớn thì gia tốc càng nhỏ

$$\frac{m_1}{m_2} = \frac{a_2}{a_1}$$

- ☐ Khối lượng là một đại lượng vô hướng, không phụ thuộc vào môi trường xung quanh và dụng cụ đo nó.
- Khối lượng khác với trọng lượng

- > Định luật 1 của Newton giải thích điều gì xảy ra khi không có lực tác dụng lên vật: đứng yên hoặc chuyển động thẳng đều mãi mãi
- > Định luật 2 Newton giải thích điều gì xảy ra khi có lực tác dụng lên vật
- $\vec{F} \propto \vec{a}$ Thực nghiệm xác nhận rằng:

Phát biểu: Trong một hệ qui chiếu quán tính, gia tốc của vật tỉ lệ thuận với lực toàn phần tác dụng lên nó và tỉ lệ nghịch với khối lượng của nó.

$$\vec{a} = \frac{\sum \vec{F}}{m}$$
 hay $\sum \vec{F} = m\vec{a} = m\frac{d\vec{v}}{dt}$

$$\sum F_y = ma_y$$
 $\sum F_z = ma_z$

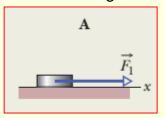
$$\sum F_z = ma_z$$

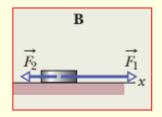
Phương trình cơ bản của động lực học

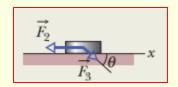
Trong hệ SI: Đơn vị của lực: N (Newton). 1N có nghĩa là khi vật có m = 1kg thì tạo ra một gia tốc a = 1m/s²

$$1 N = 1 kg.m/s^2$$

Ví dụ 2.1: Phần A, B, C như hình vẽ cho thấy 3 trường hợp mà có 1 hoặc 2 lực tác động lên quả bóng khúc côn cầu làm chuyển động trên bàn nằm ngang không ma sát. Khối lượng quả bóng m = 0,2kg. Lực F_1 và F_2 nằm trên trục x và có độ lớn F_1 = 4N, F_2 = 2N. Lực F_3 hợp với trục x một góc θ =30° và có độ lớn F_3 = 1N. Trong mỗi trường hợp, hãy tính gia tốc của quả bóng.

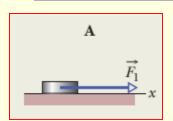

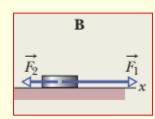

Bài giải

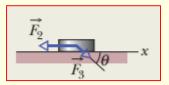
a) Hình A

b) Hình B

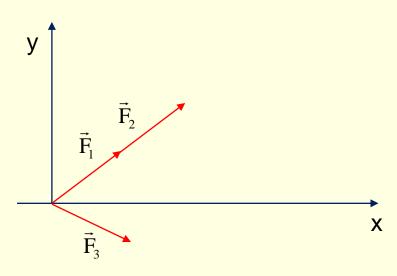

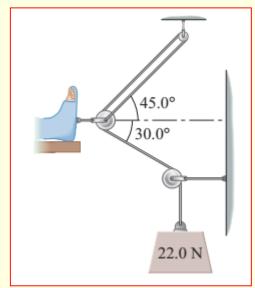
c) Hình C

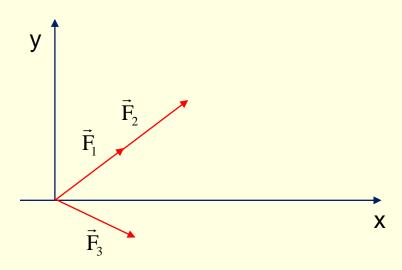

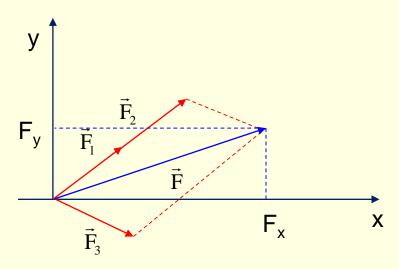
Ví dụ 2.2: Trên 1 dụng cụ kéo chân bệnh nhân, 3 sợi dây mắc vào rồng rọc gắng trên chân bệnh nhân, mỗi dây tác dụng 1 lực kéo có độ lớn 20N, có phương như hình vẽ. Tính lực tổng hợp tác động lên rồng rọc gắng trên chân bệnh nhân và cho biết phương của lực này.

Bài giải

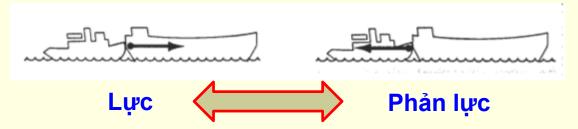

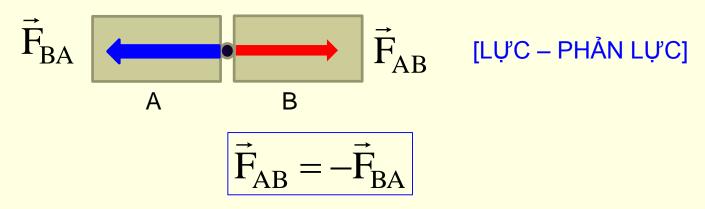

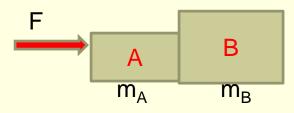
Bằng việc quan sát thực tế, Newton kết luận rằng tất cả các lực trong tự nhiên đều có sự tương tác cặp

Phát biểu: Nếu hai vật tương tác nhau thì lực F_{AB} do A tác dụng lên B có độ lớn bằng và ngược chiều với lực F_{BA} do B tác dụng lên A.

Ví dụ 2.3: Hai vật A và B tiếp xúc nhau, vật A có khối lượng $m_A = 4$ kg, vật B có khối lượng $m_B = 6$ kg. Ta tác dụng lên A một lực F = 20 N. (a) Tính gia tốc của 2 vật. (b) Tính lực do A tác dụng lên B.

Bài giải

Lược sử khám phá ra lực hấp dẫn của Newton

Vào một ngày đặc biệt, trong khu vườn táo, Newton đắm mình trong suy nghĩ mà quên trời đã đổ về chiều.

Với tiếng lịch bịch của những quả táo rơi xuống đất làm Newton giật mình ra khỏi những suy nghĩ đăm chiêu của mình, lúc đó Mặt Trăng cũng bắt đầu ló ra ở trên đường chân trời

Newton bắt đầu chú ý đến quả táo và Mặt Trăng: Tại sao các quả táo rơi thẳng xuống đất mà không rơi nghiêng? Nếu quả táo bắt đầu rơi từ vị trí cao hơn – một dặm, một tram dặm, rồi cao như Mặt Trăng – thì liệu quả táo còn rơi xuống đất nữa không?

Newton lại nghĩ, liệu Mặt Trăng có cảm thấy lực hút của Trái Đất không? Nếu có, Mặt Trăng cũng chịu ảnh hưởng của Trái Đất. Vậy tại sao Mặt Trăng không rơi như quả táo?

Lược sử khám phá ra lực hấp dẫn của Newton

Không nghi ngời gì nữa, Newton đoán có lẽ lực li tâm của Huygen đã đẩy Mặt Trăng ra xa Trái Đất và nếu lực đó và lực hút của quả đất cân bằng lẫn nhau....

Lực li tâm giữ cho dây căng ra với cường độ phụ thuộc 3 điều:

- Khối lượng: Vật lớn khi bị quay sẽ làm dây căng hơn vật nhỏ
- Chiều dài dây: Dây càng dài sức căng càng lớn
- Tốc độ quay của vật: Vật bị quay càng nhanh thì dây càng bị căng nhiều
 hơn

Lực li tâm =
$$\frac{\text{const} \times \text{m} \times \text{d}}{\text{T}^2}$$

Lược sử khám phá ra lực hấp dẫn của Newton

Newton tập trung vào suy nghĩ thừa số T² trong công thức đó. Ông chợt nhớ ra, cách đây 1 thế kỹ, Kepler đã lý giải các hành tinh quay quanh Mặt Trời tuân theo quy luật:

$$T^2 = const \times d^3$$

Nếu Mặt Trăng quay quanh Trái Đất thì nó cũng tuân theo quy luật này

Lực li tâm của Mặt Trăng =
$$\frac{\text{const} \times \text{m} \times \text{d}}{\text{const} \times \text{d}^3} = \frac{\text{const}' \times \text{m}}{\text{d}^2}$$

Cái sợi dây tưởng tượng đó tượng trưng cho sức hút của lực hấp dẫn của Trái Đất. Lực hấp dẫn này hút mạnh Mặt Trăng, và lực li tâm kéo Mặt Trăng theo chiều ngược lại, Kết quả là Mặt Trăng thay vì bị rơi xuống hoặc bị kéo xa ra thì lại quay tròn theo một quỹ đạo được duy trì vĩnh viễn.

Lược sử khám phá ra lực hấp dẫn của Newton

Lực hấp dẫn của TĐ = Lực li tâm của MT =
$$\frac{\text{const'} \times \text{m}}{\text{d}^2}$$

Newton tự hỏi: Điều gì xảy ra nếu TĐ được cắt gọt đến kích thước nhỏ xíu ở tâm của nó, và quả táo cũng được gọt đến nhỏ xíu ở lõi của nó. Liệu hạt táo có còn rơi xuống hạt TĐ không?

Newton cho rằng là có, từ đó ông nảy ra ý tưởng dẫn tới phương trình nổi tiếng của ông.

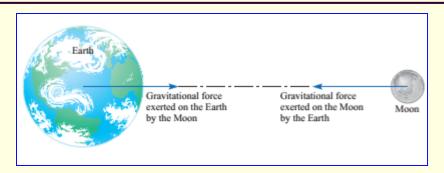
Theo định luật vạn vật hấp dẫn của Newton: Hai vật tác dụng lực hấp dẫn (lực hút) lên nhau thì tỉ lệ thuận với tích số khối lượng của chúng và tỉ lệ nghịch với bình phương khoảng cách giữa chúng.

$$F_{hd} = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$$

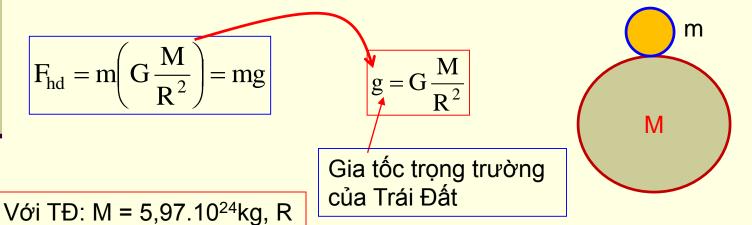
(r tính từ tâm hai vật)

 $G = 6,674.10^{-11} \text{ N.m}^2/\text{kg}^2 = \text{hằng số hấp dẫn}$

- ☐ Gần đúng cho trường hợp khoảng cách giữa tâm hai vật lớn hơn nhiều so với kích thước của chúng.
- ☐ Lực hấp dẫn luôn là lực hút
- Lực hấp dẫn giữa hai vật luôn có độ lớn bằng nhau mặc dù chúng có khối lượng khác nhau.

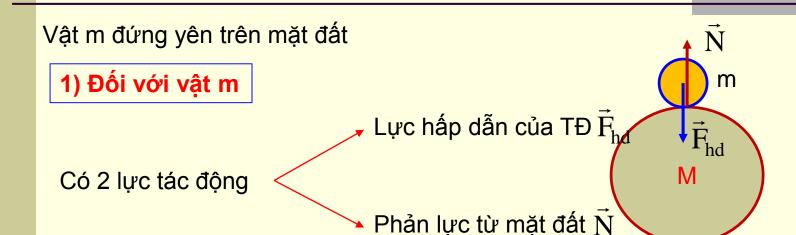
Xét một vật khối lượng m nằm trên bề mặt Trái Đất khối lượng M, bán kính R

Chương 2: ĐỘNG LỰC HỌC CHẤT ĐIỂM

 $g = 9.8 \text{ m/s}^2$

 $= 6,37.10^6 \text{m}$

Do vật đứng yên nên

$$\vec{F}_{hd} + \vec{N} = 0$$

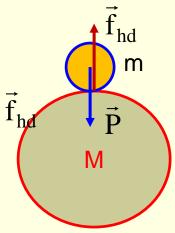

$$\vec{F}_{hd} = -\vec{N}$$

Có 2 lực tác động

<mark>-</mark> Lực hấp dẫn của vật \overrightarrow{f}_{hd} - Phản lực từ vật \overrightarrow{P}

Nếu không có sự chuyển động tương đối

$$|\vec{f}_{hd} + \vec{P} = 0|$$

$$\vec{P} = -\vec{f}_{hd}$$

$$\vec{F}_{hd} = -\vec{f}_{hd}$$

$$\vec{N} = -\vec{P}$$

TẤT CẢ 4 LỰC BẰNG NHAU VỀ ĐỘ LỚN

$$F_{hd} = f_{hd} = P = N = mg$$

3) Trọng lượng của vật

Lực \vec{w} mà một vật tác dụng lên bất cứ thứ gì đang nâng đỡ nó được gọi là trọng lượng của vật

$$W = F_{hd} = mg$$

Ví dụ 2.4: Khi bạn đang ở trên máy may ở độ cao 6,4km thì trọng lượng của bạn tăng hay giảm bao nhiêu % so với trọng lượng của bạn ở mặt đất? Biết bán kính TĐ R = 6,37.106m

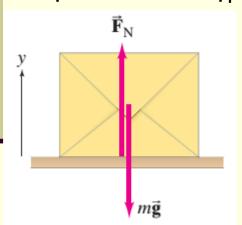
Ví dụ 2.5: Một người bạn tặng cho bạn một món quà có dạng hình hộp nặng 10kg. Hộp quà nằm yên trên mặt bàn nằm ngang.

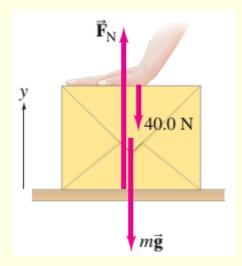
a) Xác định trọng lượng của hộp quà và phản lực tác động từ bàn lên hộp

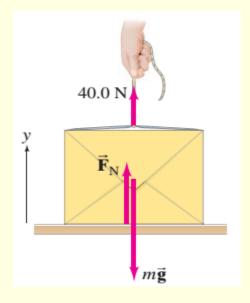
b) Bây giờ bạn của bạn ấn xuống hộp quà một lực 40N. Xác định lại phản lực tác động từ bàn lên hộp

c) Nếu bạn của bạn nâng hộp quà lên bằng một lực 40N, hãy xác định phản

lực từ bàn lên hộp

Bài giải 2.5:

CHÚ Ý: TRỌNG LƯỢNG VÀ TRỌNG LỰC LÀ 2 KHÁI NIỆM KHÁC NHAU

- Trọng lực là lực làm cho vật rơi về Trái Đất với gia tốc **g**. Trọng lực luôn khác không
- Trọng lượng là lực mà vật tác dụng vào giá đỡ hoặc dây treo vật làm nó không thể rơi tự do.
- Trọng lực \vec{P} luôn bằng $m\vec{g}$
- Trọng lượng có thể lớn hơn hay nhỏ hơn mg, thậm chí trọng lượng có thể bằng không

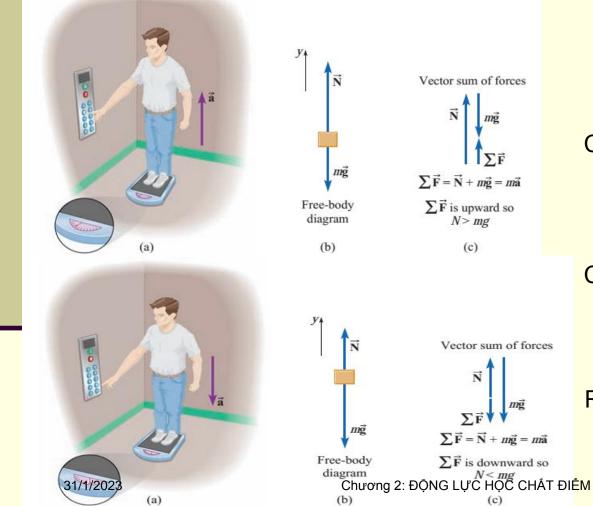
TRỌNG LƯỢNG BIỂU KIẾN

Bạn đang đứng yên trên bàn cân trong phòng tắm. Cân đo trọng lượng biểu kiến của bạn là W' đúng bằng trọng lượng thực chỉ khi cân và bạn có gia đốc bằng không

$$\sum \vec{F} = \vec{N} + m\vec{g} = m\vec{a}$$

Trọng lượng biểu kiến đọc từ cân là

$$|W' = |\vec{N}| = N = mg$$

$$W' = N = m(g + a_y)$$

Chuyển động nhanh dần

$$a_y > 0$$

Chuyển động chậm dần

$$a_y < 0$$

Rơi tự do

$$a_y = -g$$

Ví dụ 2.6: Một hành khách có trọng lượng 598N đứng trên thang máy chuyển động với gia tốc 0,5 m/s². Tính trọng lượng biểu kiến của hành khách trong trường hợp sau:

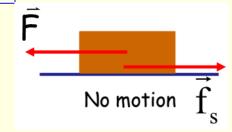
- a) Hành khách đi từ tầng thứ nhất đến gần tầng 15
- b) Thang máy chậm dần khi nó đến gần tầng 15

Khi một vật chuyển động trên mặt phẳng hoặc trong môi trường nhớt (không khí hoặc nước) thì có sự cản trở chuyển động của vật do vật tương tác với môi trường xung quanh nó.

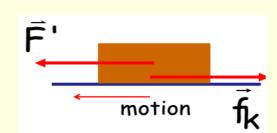
LỰC MA SÁT

Lực ma sát nghỉ

 \square Vật chuyển động \Longrightarrow Lực ma sát động (ma sát trượt)

$$\left| \vec{f}_k \right| < \left| \vec{f}_{s,max} \right|$$

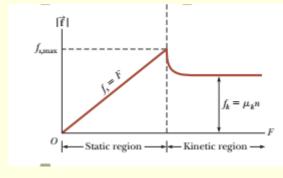
CÁC TÍNH CHẤT CỦA LỰC MA SÁT

Tính chất 1: Nếu vật không chuyển động thì \vec{f}_s và thành phần lực \vec{F} song song bề mặt sẽ bằng nhau về độ lớn và ngược chiều nhau

Tính chất 2: Độ lớn của lực ma sát \vec{f}_s có một giá trị cực đại được tính bởi:

 $f_{s,max} = \mu_s N$

Hệ số ma sát tĩnh (nghỉ)

Lực nén vuông góc với bề mặt

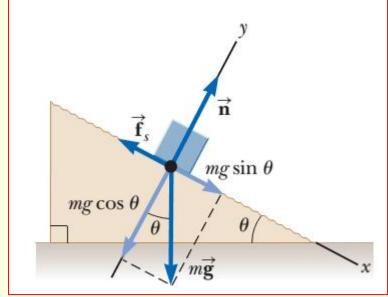
Tính chất 3: Nếu vật chuyển động thì độ lớn lực ma sát giảm đến một giá trị f_k

$$f_k = \mu_k N$$

Hệ số ma sát động (ma sát trượt)

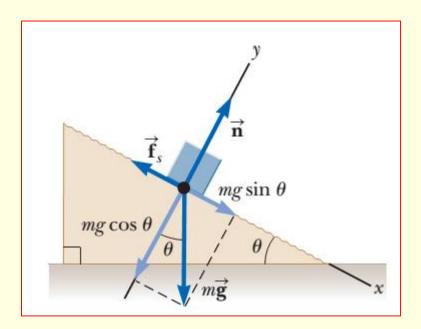
Ví dụ 2.7: Sau đây là một phương pháp đơn giản cho việc đo hệ số ma sát. Giả sử một viên gạch đặt trên mặt phẳng nghiêng như hình vẽ. Góc nghiêng tăng đến khi viên gạch bắt đầu chuyển động. Chứng minh rằng bạn có thể đo hệ số ma sát tĩnh μ_s bằng việc đo góc tới hạn θ_c lúc mà viên gạch bắt đầu

trượt.

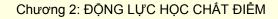

❖ Chiếu lên trục x

❖ Chiếu lên trục y

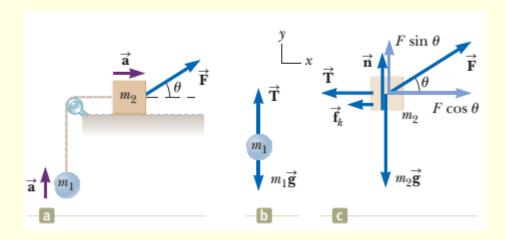
Ví dụ 2.8: Một quả bóng khúc côn cầu trên băng chuyển động với vận tốc ban đầu 20 m/s. Bóng trượt 115 m thì dừng lại. Tính hệ số ma sát động (ma sát trượt) giữa bóng và băng.

Motion

Ví dụ 2.9: Một khối vuông có khối lượng m_2 nằm trên mặt phẳng nằm ngang được nối với một quả bóng khối lượng m_1 bằng sợi dây nhỏ mắc qua rồng rọc như hình vẽ. Tác dụng một lực có độ lớn F hợp với mặt phẳng nằm ngang một góc θ thì vật m_2 trượt về bên phải. Hệ số ma sát giữa m_2 và mặt phẳng là μ_k . Xác định độ lớn gia tốc của hai vật.

Bài giải 2.9:

2.7. Lực ma sát

Khi một vật chuyển động qua không khí hoặc chất lỏng nào đó thì vật chịu sự tác dụng của một lực ngược chiều với chiều chuyển động của vật, ta gọi là lực cản, \vec{D}

Bằng thực nghiệm, lực cản của một vật chuyển động trong không khí hoặc chất lỏng được cho bởi:

$$D = \frac{1}{2}C\rho A v^2$$

Trong đo, C = hệ số cản của môi trường, $\rho = m$ ật độ phân tử của môi trường, A = tiết diện ngang của vật, V = tốc độ chuyển động của vật

Trong phần này, ta chỉ xét trường hợp vật rơi từ độ cao nào đó xuống mặt đất: Một vật rơi không vận tốc đầu trong không khí, lực cản D hướng lên và có độ lớn càng tăng khi tốc độ của vật tăng.

Tại thời điểm t, theo định luật 2 của Newton:

$$D - F_{hd} = ma$$

Khi vật rơi đủ lâu, D = F_{hd} → a = 0: Vật chuyển động với tốc độ không đổi

Tốc độ không đổi này ta gọi là tốc độ tối đa (tốc độ cuối của vật)

$$v_t = \sqrt{\frac{2F_h}{CoA}}$$

Ví dụ 2.10: Một giọt nước mưa bán kính R = 1,5 mm rơi từ đám mây ở độ cao h = 1200 m so với mặt đất. Biết hệ số cản của nước mưa so với không khí C = 0,6. Giả sử giọt nước mưa có dạng hình cầu suốt quá trình nó rơi. Mật độ của nước $ρ_w$ = 1000 kg/m³, và của không khí $ρ_a$ = 1,2 kg/m³.

- a) Tính tốc độ rơi tối đa của giọt nước mưa
- b) Nếu bỏ qua sức cản của không khí, tính tốc độ rơi của giọt nước mưa tại thời điểm nó chạm đất.

Ví dụ 2.10: Một giọt nước mưa bán kính R = 1,5 mm rơi từ đám mây ở độ cao h = 1200 m so với mặt đất. Biết hệ số cản của nước mưa so với không khí C = 0,6. Giả sử giọt nước mưa có dạng hình cầu suốt quá trình nó rơi. Mật độ của nước $ρ_w$ = 1000 kg/m³, và của không khí $ρ_a$ = 1,2 kg/m³.

- a) Tính tốc độ rơi tối đa của giọt nước mưa
- b) Nếu bỏ qua sức cản của không khí, tính tốc độ rơi của giọt nước mưa tại thời điểm nó chạm đất.

PHẦN I: TRẮC NGHIỆM

Câu 1: Hai vật được nối với nhau bằng sợi dây mãnh rồi vắt qua rồng rọc cố định không ma sát như hình vẽ, trong đó $m_1 < m_2$ và a₁ và a₂ là gia tốc của vật m₁ và m₂ tương ứng. Phát biểu nào sau đây là đúng đối với gia tốc a_2 của vật m_2 ? a) $a_2 < g$ b) $a_2 > g$ c) $a_2 = g$ d) $a_2 > a_1$ e) $a_2 < a_1$

b)
$$a_2 > g$$

c)
$$a_2 = g$$

e)
$$a_2 < a_1$$

Câu 2: Một nhân viên trong cửa hàng kéo một thùng hàng theo phương ngang với một lực 200N. Thùng hàng trượt trên mặt sàn nằm ngang với gia tốc hướng về trước. Phát biểu nào ĐÚNG về độ lớn của lực ma sát trượt tác dụng lên thùng hàng?

- a) $f_{k} > 200N$
- b) $f_k < 200N$
- c) f_k =200N d) Không phát biểu nào đúng

PHẦN I: TRẮC NGHIỆM

Câu 3: Một vật khối lượng m trượt trên mặt bàn với tốc độ v_i. Biết hệ số ma sát giữa bàn và vật là μ. Khi vật chuyển động một quãng đường d thì dừng lại. Tốc độ v_i của vật là

a)
$$v_i = \sqrt{-2\mu mgd}$$
 b) $v_i = \sqrt{2\mu mgd}$ c) $v_i = \sqrt{-2\mu gd}$ d) $v_i = \sqrt{2\mu gd}$ e) $v_i = \sqrt{2\mu d}$

Câu 4: Nếu một vật đang cân bằng, phát biểu nào sau đây là KHÔNG ĐÚNG?

- a) Tốc độ vật không thay đổi
- b) Gia tốc của vật bằng không
- c) Hợp lực tác dụng lên vật bằng không
- d) Vật phải đứng yên
- e) Có 2 lực tác dụng lên vật

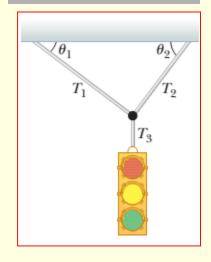
PHẦN I: TRẮC NGHIỆM

Câu 5: Một thùng hàng (không chứa đồ vật) có khối lượng m đặt trên sàn xe tải mà không ràng lại. Khi xe tăng tốc về phía trước với gia tốc a thì thùng hàng vẫn đứng yên so với xe. Lực nào làm cho thùng hàng có gia tốc?

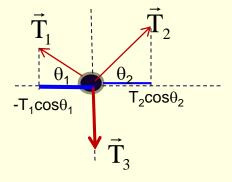
- a) Phản lực
- b) Lực hấp dẫn
- c) Lực ma sát
- d) Các ngoại lực
- e) Không có lực nào.

PHẦN II: BÀI TẬP

Bài 1: Một đèn giao thông có trọng lượng 122 N treo trên một dây cáp được buột chặt bởi hai dây cáp khác có hai đầu gắn trên giá đỡ (hình vẽ). Hai dây cáp bên trên tạo một góc θ_1 =37° và θ_2 =53° so với đường ngang. Hai dây phía trên không chắt bằng dây phía dưới và sẽ bị đứt nếu sức căng của chúng vượt 100N. Có dây cáp nào bị đứt không?

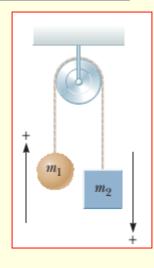
PHẦN II: BÀI TẬP

PHẦN II: BÀI TẬP

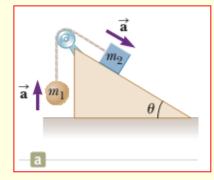
Bài 2: Khi hai vật có khối lượng khác nhau được vắt qua rồng rọc cố định (bỏ qua khối lượng của rồng rọc) không ma sát. Xác định độ lớn gia tốc của hai vật và sức căng dây.

Bài giải

PHẦN II: BÀI TẬP

Bài 3: Một quả bóng có khối lượng m_1 và một khối gỗ khối lượng m_2 nối với nhau ở hai đầu dây nhẹ rồi mắc qua rồng rọc cố định (bỏ qua khối lượng rộng rọc) không ma sát. Khối gỗ nằm trên mặt phẳng nghiêng một góc θ so với mặt ngang. Bỏ qua ma sát giữa khối gỗ với mặt nghiêng. Tính độ lớn gia tốc hai vật và sức căng dây.

PHẦN II: BÀI TẬP

Bài giải

